

**ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ:
РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ**

**ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ГЛОБАЛЬНОГО
ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА**

Аванесова И.Б., к.е.н., доцент кафедри «Міжнародна економіка» ДонНУ¹

Дослідження теоретичних та прикладних аспектів функціонування сучасних ТНК в умовах зростання глобалізації дало змогу визначити такі пріоритети розвитку фінансової складової глобального економічного середовища: 1) активізація та структурні зміни фінансово-інвестиційних процесів під впливом підвищення темпів науково-технічного прогресу й поступового переходу до шостого технологічного укладу; 2) концентрація та централізація фінансових ресурсів, що викликало розвиток процесів створення стратегічних альянсів, а також активізацію злиттів і поглинань; 3) розвиток структурних зрушень щодо розподілу фінансових ресурсів ТНК в основні й оборотні кошти залежно від чинників зовнішнього середовища.

Транснаціональні корпорації є одними з найважливіших суб'єктів розподілу глобальних потоків. Нині у світі налічується близько 82 тис. ТНК, що мають 810 тис. зарубіжних підрозділів. Транснаціональний сектор світової економіки відіграє важливу і зростаючу роль у формуванні її тенденцій.

Ключовою складовою сучасної глобальної стратегії є регіональний аспект, значення якого стало стрімко зростати у міру глобалізації економіки. Фактор регіональної концентрації ТНК і створених у тому чи іншому регіоні зв'язків сам по собі часто є визначальним у виборі фінансової стратегії ТНК.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що після позитивної динаміки зростання впродовж чотирьох років глобальний приріст ПІІ досяг у 2007 р. нового максимуму, перевищивши показник 2000 р. на 400 млрд. дол. США. Приріст ПІІ спостерігався в усіх групах економік: розвинутих країнах, країнах, що розвиваються, і країнах із перехідною економікою. Однак, унаслідок глобальної фінансової кризи у 2008 р. показники глобального припливу ПІІ знизилися на 16 %, а у 2009 р. – на 43 % (рис. 1).

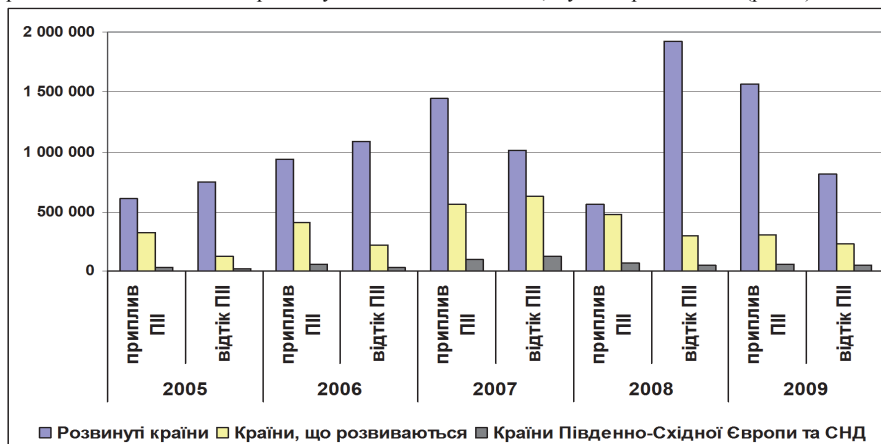

Рис. 1. Регіональний розподіл показників припливу та відтоку ПІІ у 2005-2009 рр. (млрд. дол. США) [2]

Установлено, що найбільший спад обсягів ПІІ у 2009 р. спостерігався в розвинутих країнах (44 %). У групі країн, що розвиваються, найменший спад спостерігався у Південній, Східній та Південно-Східній Азії – 17 %. Загалом у цьому регіоні було зафіксовано 24 % падіння обсягів ПІІ. З'ясовано, що у 2009 р. частка країн, що розвиваються, країн Південно-Східної Європи та СНД у глобальних ПІІ зросла на 21 та 5 % відповідно.

Доведено, що в результаті падіння глобальних обсягів ПІІ найбільші ТНК світу (більша частка яких зосереджена в розвинутих країнах) змушені були кардинально змінити свої інвестиційні стратегії з більш ризикованих та високоприбуткових (проекти «з нуля») до менш ризикованих та менш прибуткових (ліцензування, франчайзинг тощо), унаслідок чого на внутрішньокорпоративному ринку провідних ТНК було зафіксовано падіння обсягів кредитування материнськими компаніями іноземних підрозділів та обсягів прибутку, що призвело до зниження показників рентабельності та ліквідності діяльності компаній (рис.2).

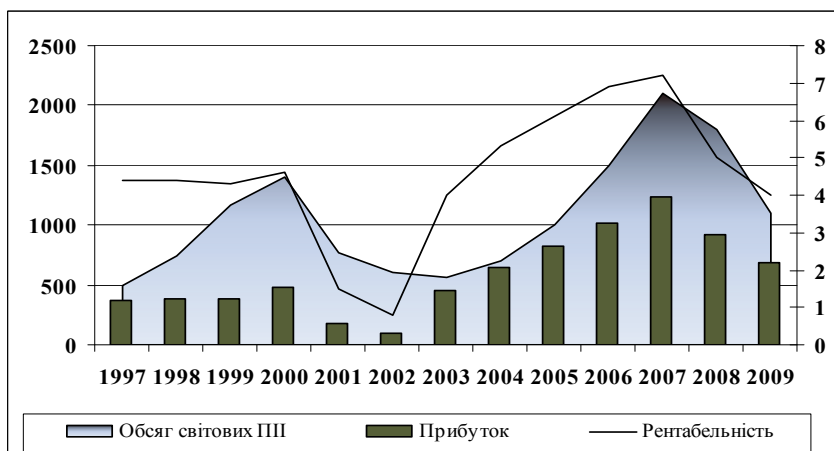

Рис. 2. Показники обсягу світових ПІІ та прибуток найпотужніших ТНК світу (млрд.дол.США), а також рентабельності найпотужніших ТНК світу (%) у 1997-2009 рр. [2]

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Як наслідок впливу глобальної фінансової кризи, показники припливу та відтоку ПІІ у 2009 р. впали по всіх трьох секторах економіки (первинному, переробки та послуг). У 2009 р. позитивна динаміка ПІІ за рахунок угод із ЗіП спостерігалася лише у таких галузях економіки, як виробництво електроенергії, будівництво та телекомунікаційні послуги (рис.3).

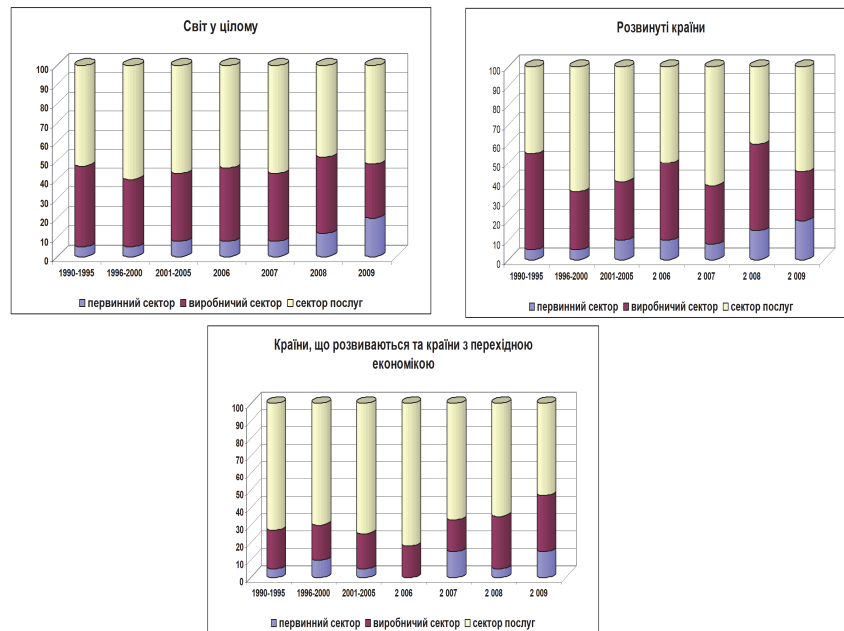

Рис. 3. Регіональний розподіл світових угод із ЗіП за секторами економіки у 1990-2009 рр. (%) [2]

У результаті дослідження встановлено, що провідні ТНК світу змінюють свої фінансові стратегії за рахунок: переорієнтування діяльності з акціонерних форм на неакціонерні; переносу векторів діяльності із сектора послуг до первинного сектора виробництва; зосередження активів на ринках країн, що розвиваються, та країн із перехідною економікою через меншу інтеграцію до глобального фінансового ринку. Унаслідок вищезазначених факторів світові ТНК досягають зменшення показників ризику на глобальних фінансових ринках.

Аналіз та тенденції перспектив спрямування світових фінансових потоків на 2009-2011 рр. свідчить, що в короткостроковій перспективі глобальна фінансово-економічна криза негативно позначилася на фінансовій стратегії ТНК. До основних чинників, що впливають на приплив ПІІ у 2009-2011 рр., можна віднести розмір ринку та темпи його зростання, наявність постачальників і покупців, доступ на міжнародні та регіональні ринки, а також стабільне та сприятливе середовище у країні, що приймає інвестиції.

Кордони світу ТНК розширюються. Компанії обробної промисловості й нафтового сектора, такі як «Дженерал електрик», «Бритиш петроліум», «Шелл», «Тойота» й «Форд моторс», посідають верхні позиції, згідно зі складеними UNCTAD списками 25 найбільших не фінансових ТНК світу. Разом із тим, ТНК сфери послуг, у тому числі інфраструктурних, неухильно зміцнювали свої позиції протягом минулого десятиліття: у 2006 році в списку 100 найбільших компаній фігурувало 20 з них, у порівнянні лише з 7 в 1997 році.

Значно активізувалася в 2006 році діяльність 100 найбільших ТНК, при цьому показники зарубіжних продажів і кількості працівників за кордоном підвищилися у порівнянні з 2005 роком відповідно майже на 7 %. Особливо значне зростання зазначене у випадку 100 найбільших ТНК із країн, що розвиваються: в 2006 році їхні зарубіжні активи оцінювалися в 570 млрд дол., що означає підвищення в порівнянні з 2005 роком на 21 %. Географія їхніх країн походження практично не змінилася за останні 10 років, і у верхніх позиціях списку 25 таких ТНК переважали компанії зі Східної й Південно-Східної Азії.

Стратегічне злиття й поглинання компаній продовжують залишатися сильнішими за покупки контрольного пакету в компаніях, які контролюють приватний капітал, знизившись на 16 %, до 2,2 трлн доларів. Лише два сектори промисловості показали зростання активності за цей рік.

Обсяг операцій гірничорудних компаній складає 149,6 млрд доларів, у порівнянні з 63,1 млрд роком раніше. Обсяг операцій споживчих продуктів виріс із 61,9 млрд доларів до 178,9 млрд доларів услід за створенням нової дочірньої компанії Philip Morris International з капіталом 111,3 млрд доларів. За прогнозами більшості аналітиків, у 2009 році зростання ринку злиття й поглинань не передбачається у зв'язку з уповільненням темпів зростання світової економіки.

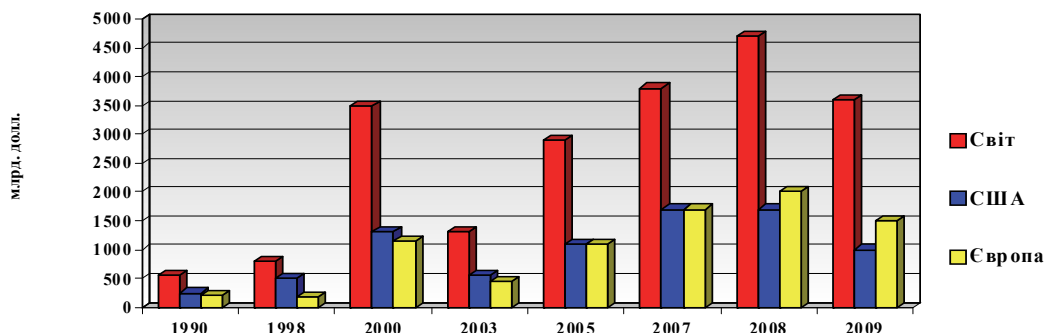

Рис. 4. Динаміка злиття та поглинання у світі, 1990-2008 р.р. [2]

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Обсяг російського ринку злиття й поглинань, який є найбільш перспективним і таким, що бурхливо розвивається серед усіх країн СНД, у 2007 р. досяг 131,7 млрд доларів США, що майже удвічі перевищує показник попереднього року. Найбільші операції були здійснені в нафтогазовому секторі, енергетиці, металургії й гірничодобувній промисловості. Найбільші російські компанії купують активи за кордоном, багато з них прагнуть стати глобальними гравцями. У той же час іноземні інвестори збільшують свою присутність у Росії. Їх інтерес зміщується від добувних галузей до енергетики, оброблювальної промисловості й сфери фінансів. Більшість операцій у Росії здійснюються стратегічними інвесторами. У 2009 р. прогнозується подальше зростання російського ринку злиття й поглинань.

На глобальних потоках ПІІ в усьому світі надзвичайно серйозно позначилася фінансово-економічна криза. Очікується, що приток таких інвестицій скоротиться з 1,7 трлн дол. у 2008 р. до менш ніж 1,2 трлн дол. у 2009 р., у 2010 р. він трохи відновиться (до 1,4 трлн дол.) і в 2011 р. відновить своє зростання (приблизно до 1,8 трлн дол.).

Криза змінила ландшафт ПІІ: інвестиції в країни, що розвиваються, й країни з перехідною економікою різко збільшилися, а їх частка в глобальних потоках ПІІ в 2008 р. досягла 43 %. Почасти це було обумовлено одночасним значним скороченням припливу ПІІ в розвинені країни (29 %). В Африці приплив інвестицій досяг рекордного рівня, причому найбільш високі темпи його приросту були відзначені в Західній Африці (приріст на 63 % проти 2007 р.); ввіз інвестицій у Південну, Східну й Південно-Східну Азію збільшився на 17 % і побив новий рекорд; приплив ПІІ в Західну Азію продовжував збільшуватися шостий рік поспіль; ввіз інвестицій у Латинську Америку й Карибський басейн виріс на 13 %; а збільшення припливу ПІІ в Південно-Східну Європу й СНД було зафіксовано восьмий рік поспіль. Проте у 2009 р. потоки ПІІ скоротилися у всіх регіонах. У порівнянні з такими галузями, чутливими до циклів ділової активності, як металообробка, сільське господарство й добувні галузі перенесли кризу відносно нормально. Крім того, у таких галузях, як агропромисловий комплекс, багато секторів послуг і фармацевтична промисловість, перспективи для ПІІ є більш сприятливими.

Щодо видів інвестицій, то інвестиції в нові проекти спочатку в 2008 р. показували більшу опірність кризі, але в 2009 р. серйозно постраждали.

З іншого боку, транскордонні злиття й поглинання неухильно скорочувалися, але саме вони, швидше за все, стануть рушійною силою поживлення в майбутньому. Вилучення інвестицій під час кризи мали особливо значні масштаби.

ПІІ приватних пайових фондів помітно скоротилися, оскільки можливості доступу до легких засобів фінансування були вичерпані. Фонди національного добробуту, що мають колосальні активи, в 2008 р. встановили рекорд з ПІІ, хоча й вони теж зіштовхнулися із проблемами, викликаними зменшенням експортних вступів у країнах їх базування.

Загалом тенденції в політику як на національному, так і на міжнародному рівнях у ході кризи дотепер були в основному сприятливими для ПІІ. Разом з тим, у деяких країнах підхід до ПІІ став більш обмежувальним. Усе виразніше проявляється також «схований» протекціонізм.

В умовах загострення фінансово-економічної кризи глобальні показники припливу ПІІ впали зі свого рекордно високого історичного рівня в розмірі 1979 млрд дол. у 2007 р. до 1697 млрд дол. у 2008 р., тобто на 14 %. Падіння продовжилося й у 2009 р., причому його темпи прискорилися: попередні дані за 96 країнами свідчать про те, що в I кварталі 2009 р. приплив інвестицій скоротився проти того ж періоду 2008 р. ще на 44 %. У 2010 р. очікувалося повільне поживлення, яке повинно було прискоритися в 2011 р. Криза змінила також ландшафт в інвестиційній сфері: частка країн, що розвиваються, й країн з перехідною економікою в глобальних потоках ПІІ в 2008 р. досягла 43 %.

Скорочення, зафіксоване на глобальному рівні в 2008 р., по-різному проявилось в трьох основних економічних угрупованнях: розвинених країнах, країнах, що розвиваються, й у країнах з перехідною економікою Південно-Східної Європи й Співдружності незалежних держав (СНД), що відбиває первісні відмінності у впливі нинішньої кризи.

У розвинених країнах, де й виникла фінансова криза, приплив ПІІ в 2008 р. скоротився, тоді як у країнах, що розвиваються й країнах з перехідною економікою він продовжував зростати. Ці географічні відмінності, як представляється, стерлися до кінця 2008 – початку 2009 року, тому що початкові дані вказують на загальне скорочення інвестицій у всіх економічних групах (рис. 5).

29-відсоткове скорочення припливу ПІІ в розвинені країни в 2008 р. було обумовлено головним чином 39-відсотковим зменшенням вартісних обсягів транскордонних злиттів і поглинань після п'ятирічного буму, що закінчився в 2007 р. У Європі обсяг угод у рамках транскордонних ЗІП скоротився на 56 %, а в Японії на 43 %. Особливо серйозний вплив криза зробила на світові мегаугоди, вартісний обсяг яких перевищує 1 млрд дол.

Будучи основною рушійною силою сучасного світового господарства, ТНК активізують процеси прямої транснаціональної інвестиційної діяльності.

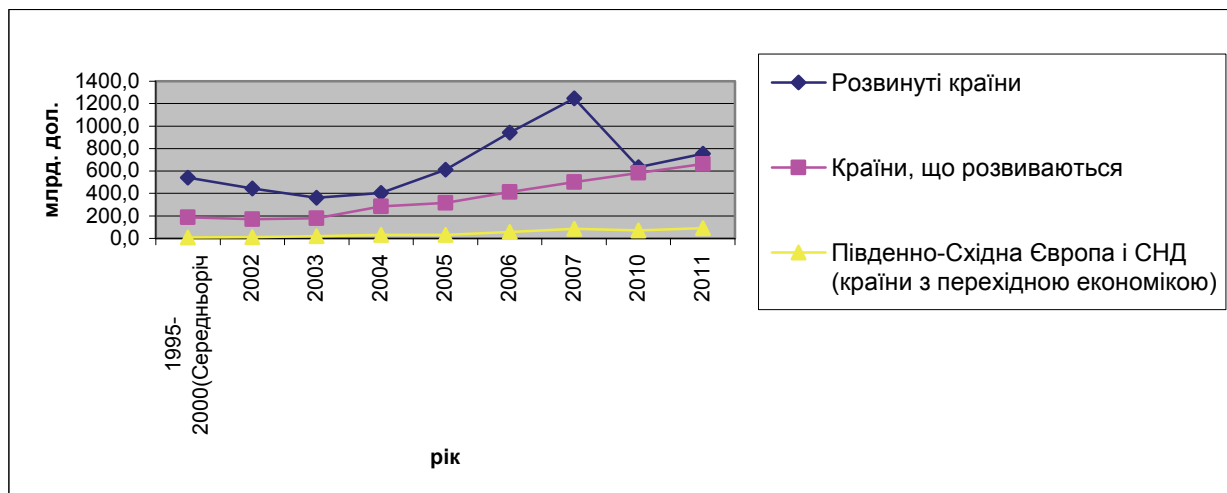

Рис. 5. Потоки прямих іноземних інвестицій по країнах і регіонах, млрд дол. [1]

Спираючись на офіційні джерела UNCTAD і висновки компетентних фахівців в секторі міжнародних інвестицій, розглянемо поточну ситуацію потоків ПІІ й проаналізуємо можливі варіанти її зміни. Протягом 2003-2007 рр. потоки ПІІ мали позитивні тенденції, цьому значно сприяли стабільне світове економічне зростання, проведені реформи лібералізації в галузі інвестування й широкомасштабна стратегія інтернаціоналізації, впроваджувана зростаючою кількістю транснаціональних корпорацій. Це призвело до історично рекордного рівня потоків ПІІ, які в 2007 р. досягли \$ 1,8 мільярдів. Однак, уже в наступному році намітилася зворотна тенденція. Сформована фінансова нестабільність у США влітку 2007 р. стала провісником глобальної кризи й призвела до суттєвого погіршення ситуації на ринку інвестицій. Уже на початку 2008 р. поганий інвестиційний клімат негативно відбився на багатьох інвестиційних програмах, торкнувшись і ПІІ. Дані, одержані влітку 2008 р., виявили спад у першому семестрі 2008 р. як транснаціональних поглинань і злиттів (M&As), так і потоків ПІІ порівняно з тим же періодом минулого року.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Прямі іноземні інвестиції скоротилися в 2008 р. у світі на 21 %, порівняно з попереднім роком, склавши \$1,4 трлн, і будуть скорочуватися в 2009 р., зазначається в розповсюдженій доповіді Комісії ООН з торгівлі й розвитку (UNCTAD). На відміну від кризи 1997 р., що вдарила переважно по азійських країнах, які розвиваються, криза 2008 р. виникла й у найбільш гострій формі позначилася на розвинених країнах, зазначається в доповіді. За попередніми даними експертів UNCTAD, у 2008 р. іноземні інвестиції в такі країни, як Великобританія, Німеччина, Італія й Фінляндія, скоротилися на 33 %, порівняно з 2007 р., тоді як у країнах, що розвиваються, ПІІ зросли на 3,6 %. Приплив ПІІ в Росію зріс за підсумками 2008 року на 17,6 % і склав \$ 61,7 мільярда, зазначає комісія. Для порівняння – Китай отримав ПІІ в розмірі \$ 92,4 мільярди (+ 10,6 %), Індія – \$ 36,7 мільярда (+ 60 %). Але UNCTAD попереджає, що найгірші ефекти світової кризи дійдуть до країн, що розвиваються, у 2009 році.

Менше світова криза торкнулася інвестиційних проектів у країнах, що розвиваються, «але цього року криза неминуче докотиться й до них», відзначають експерти UNCTAD. У той же час, за даними експертів UNCTAD, у країнах з економікою, що бурхливо розвивається, насамперед, у країнах БРІК – Бразилії, Росії, Індії й Китаї – у минулому році відзначено приріст прямих іноземних інвестицій. У той же час вплив кризи на країни, що розвиваються, дотепер був непрямим у більшості випадків.

Як свідчить аналіз тенденцій розвитку процесу транснаціоналізації в умовах невизначеності глобального економічного середовища, найбільший спад обсягів ПІІ у 2009 р. спостерігався в розвинутих країнах (44 %), що призвело до зростання частки країн, що розвиваються, та країн Південно-Східної Європи й СНД у глобальних ПІІ на 21 та 5 % відповідно, а також зменшення загальних обсягів світових транскордонних ЗіП у середньому на 65 %, з найбільшими показниками падіння в секторі переробки.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ:

1. World Investment Report 2008. – New York and Geneva, UNCTAD, 2008.
2. World Investment Report 2009. – New York and Geneva, UNCTAD, 2009.
3. www.ukrstat.gov.ua – сайт Державної служби статистики України.

РЕЗЮМЕ

Удосконалено кількісні засади дослідження залежності фінансово-економічних показників, що характеризують діяльність транснаціональних компаній, і напрямки формування фінансових стратегій залежно від системи макроекономічних показників, які висвітлюють стан зовнішнього економічного середовища.

Ключові слова: фінансова стратегія, глобальне економічне середовище, міжнародні корпорації, умови невизначеності, транснаціональні інтегровані структури, процес транснаціоналізації, розвиток фінансових стратегій.

РЕЗЮМЕ

Усовершенствованы количественные основы исследования зависимости финансово-экономических показателей, характеризующих деятельность транснациональных компаний и направления формирования финансовых стратегий в зависимости от системы макроэкономических показателей, освещающих состояние внешней экономической среды.

Ключевые слова: финансовая стратегия, глобальная экономическая среда, международные корпорации, условия неопределенности, транснациональные интегрированные структуры, процесс транснационализации, развитие финансовых стратегий.

SUMMARY

Improved quantitative research principles based financial and economic indicators that characterize the activities of transnational companies and trends shaping financial strategies depending on the system of macroeconomic indicators, covering the state of the economic environment.

Key words: financial strategy, global economic environment, international corporations, conditions of uncertainty, transnational integrated structure, transnationalization process, financial strategies development.

ПРОБЛЕМЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА

Айдарханов М.Х. к.э.н., доцент, проректор по воспитательной работе и социальным вопросам университет «Кайнар» (г. Семей, Казахстан)

Обеспечение устойчивого развития общества является одной из актуальных и глобальных проблем современности. Объясняется это, прежде всего, тем, что природно-экономические ресурсы становятся все более ограниченными при неуклонном росте численности и потребностей населения Земли.

Уместно будет вспомнить ставшей уже классической теорию Томаса Мальтуса. Согласно ей народонаселение растёт в геометрической прогрессии, а средства существования из-за ограниченности ресурсов — в арифметической. И рост народонаселения может быть остановлен лишь встречными причинами, которые сводятся к нравственному воздержанию или несчастьям (войны, эпидемии, голод). Несомненно, миру нужны другие, гуманные рецепты выхода из углубляющегося ресурсного кризиса.

Выходом из конфликтной ситуации между экономикой и экологией должен стать переход к «зеленой экономике, которая сочетает» разумный качественный экономический рост с возможностями окружающей среды к самовосстановлению. Нужно изменить отношения собственности и делать акцент не на право владения, а на право пользования, что приведет к широкому распространению лизинга, аренды. Последствием является изменение структуры рынков: снижается доля купли-продажи товаров, и растет доля пользователей услуг {1,с.28-33}.

Важной характеристикой устойчивости является долгосрочность, при которой нынешнее поколение призвано прогнозировать обеспечение национальной экономической безопасности для последующих будущих поколений страны. Это предполагает создание ресурсных резервов для будущего, разработку и масштабное внедрение инновационных технологий по использованию возобновляющихся естественных видов энергоресурсов (энергия солнца, ветра и т.п.).

Известно, что в качестве самых востребованных традиционных энергоресурсов остаются нефть и газ. Считавшаяся эффективной атомная энергетика в связи с авариями на АЭС глобального характера теряет свою популярность среди населения стран, которые ее используют, и представляет потенциальную экологическую опасность для всего человечества.

По данным за 2009 год по запасам нефти Казахстан занимает 9 место в мире. Наша страна по рейтингу, для примера, опережает Европейский союз, США, Китай, Индию {2}. В 2011 году по разведанным запасам газа Казахстан из 103 газодобывающих стран на 14 месте {3}. Было официально заявлено, что извлекаемых запасов нефти в Казахстане хватит на 50-60 лет. Определенные блоки могут быть зарезервированы {4}. В этой связи примечателен опыт США, которые обладают значительными собственными запасами нефти, и резервирование своих месторождений оформляют законодательно.

В целом, для стран, располагающих значительными природно-экономическими ресурсами актуальны следующие вопросы:

- Рационально ли осваиваются традиционные природно-экономические ресурсы с учетом ресурсосбережения и экологических последствий?
- Какое место в развитии общества занимают альтернативные, в том числе экологически чистые виды энергии, и какова степень их экономической эффективности?